

Sanikel, *Sanicula europaea*

20–40 cm høj med langstilkede, håndfligede rod-blade, iøvrigt med næsten bladløs stængel og ganske små hvide blomster i små kuglerunde hoveder, der atter danner en skærm. Alm. i skove og krat.

Sanikel o. 1450ff (senekel) af det botaniske slægtsnavn, til latin sanus = sund ♂: anvendt som lægeplante.

LITTERATUR: 689 2, 535.

LÆGEMIDLER

Indgår i sårlegemidler (begyndelsen af 1400-t; 1).

Henrik Smid 1546ff (2): rod og blade koges i honningvand til drik, der læger og renser såret lunge, planten læger også udvortes kvæstelser; vin- eller vandafkog drikkes for blodspytning, bugvid og lændeværk, stiller blodsot (dysenteri); planten læger friske sår og skal bruges i sårdrink, bruges som plaster på alle kvæstelser. Sanikel kogt i gryde med fersk kød trækker stykkerne sammen igen, »så meget læger den«, sml. Kul-sukker bd. 4.

Simon Paulli 1648, 131: plantes i lægers og apotekeres haver; afkog læger fistler, gamle bylder og sår på lungerne, indvoldene, kønsdelene o.a. lemmer og led, læger tilbereder næppe en sår-lægedrik uden denne ur, ja nogle botanikere og urtebogforfattere mener endog, at hvis hele planten koges med kødstumper, gror disse sammen igen, »og den, som ikke vil tro dette, kan let selv forsøge, om det vil lykkes eller ikke ... Jeg selv har endnu ikke forsøgt det«.

Bladene anført i farmakopeen 1772. Afkog tjener til gurgling af sår i svelget og til at rense fistler o.a. udvortes sår (1800; 3). Hakkes og koges til salve på sår og bylder, dekokt drikkes mod diarré og blodgang (dysenteri), indsnuses mod næseblod, en te af planten er meget sund, især for patienter med halsonde (4). Indgår i middel for diarré og »brud« hos børn (5). – Nævnt i råd for hestens indvortes sygdomme (6).

LITTERATUR: (1) 15 63,67; (2) 841 1577,67b; (3) 739 2, 292; (4) 718 1837,56; (5) 488o 118; (6) 83 63.

Mandstro, *Eryngium*

STRAND-MANDSTRO, *Eryngium maritimum*, er en meget stivstænglet 25–50 cm høj blågrå plante med tornet-tandede stive blade og mange lyse-

blå blomsterstande omgivet af tornede blade. Hyppig på sandede kyster. BJERG-MANDSTRO, *Eryngium campestre*, med grågrønne fjersnitdelte blade og uanselige hvidlige blomsterhoveder er fundet indslæbt eller forvildet et enkelt sted i NJylland.

Mandstro 1596ff (mandztru) fra tysk, roden var et afrodisiakum for mænd jf. standhart nedenfor; anden tydning: »Det er en smuk opfattelse, der har ladet den stålbå, faste, ridderlige mandstro være billedet på mandens tro« *Severin Petersen* (1).

Stjerneurt o. 1530, *hundredhoved* 1546–1821, *mandshjælp* 1619–1821, *standhart* og *stendsel* 1648–1774 fra tysk med hentydning til anvendelsen som afrodisiakum (erectio penis); *irrelyst* o. 1700 til irre = flakke omkring ♂: tørre løsevne planter kan med vinden trille over strandbredder, marker osv.; *sli* o. 1700–1848 også om andre strandplanter, se hjelme bd. 1, vejbred bd. 4; *mandskraft* 1775–1835, *tornknep* 1793–1804 (konstrueret) og *stikkel* 1793–1821, *klit-tidsel* 1794, *havtorn* 1794–1821 og *havtid sel* 1794ff, *strandtid sel* 1800ff, alm., *tidsel* Læsø 1802, Bovbjerg o. 1870, *kristtorn* 1806–21, jf. s. 25, *havgalt* Thy o. 1870 – galt overført fra tidselarter anvendt som svinefoder (bd. 4); 1916ff: *blåtidsel* og *ædeltidsel*, 1924ff: *sølv-tidsel* og *elfenbenstidsel*, *klitrose* 1916–18 (rose = blomst), *sandtorn* Ålborgeggen, *skallingtidsel* Langli – forekommer på halvøen Skallingen (2), *tornekroner* SVJylland (3).

LITTERATUR: (1) 168 6,1871,306 sml. 499 17,23; (2) 689 1,557–59; (3) 885 5,1928–29,80.

LÆGEMIDLER

Roden af bjerg-mandstro, persille, fennikel og ingefær steges med sukker på pande og spises mod bryst smerter (o. 1450; 1).

Henrik Smid 1546ff (2): vinafkog af roden drikkes for leversot, sygdomme i milten og lænderne, det stiller bugvid, virker urin- og mensesdrivende; den knuste rod indtages med pastinakfrø som modgift, honningvandafkog af roden drikkes for åndenød, smerter og epilepsi. Roden båret skal fordrive struma og bylder i ørerne; den knuste rod brugt som omslag »lader ikke kødet falde fra benene«. Rodmarven indkogt i sirup af honning eller sukker er god for patient med leversot, sygdom i milt og lænder, modvirker gift, indtages for værk, åndenød og epilepsi, forøger mandens sæd og er god for dårlig mave.

Simon Paulli 1648, 227: dekokt af roden drikkes

Mandstro. (N).

mod leverens forstoppelse, virker mensesdrivende, letter hård fødsel, afkoget drikkes mod gift, pest og »den gift, som skrubbudsens har«, knuste rødder lægges på slangebid, de uddrager pigge og torne af sår.

Begge arter virker urindrivende og mod skørbug, bjerg-mandstro berømmes, men med urette, som middel mod svindsot (o. 1800; 3), dens rod anføres i farmakopeen 1772. Te af mandstro drikkes for svær fødsel (4).

LITTERATUR: (1) 348b 43; (2) 841 1577,103,113; (3) 739 2,1800,288f; 398 1806,258; (4) 488o 204.

ANDEN ANVENDELSE

Roden og de unge skud kan koges og spises som asparges, unge blade giver en velmagende kål; planten bør dyrkes på vestkysten mod sandflugt

(o. 1800; 1). Bjerg-mandstro farver ulden gul (2). Man har hængt planten op i stuen som tilholdssted for fluerne, så man havde fred for dem (jyske vestkyst; 3), den er også anvendt som »uro« (mobile), vasepynt o.a. dekoration.

Fru Strandtidsel ... lige afblomstret, men i nobelt blågråt antræk ... [hun] ser på Dem med sine troskyldige blå øjne a la afdøde I. C. Christensen. *Knud Poulsen* (4).

Se blomst og blad har havets farver rene, · med blåheds lød det fint din kappe tegner · og lægger sølvskær på de blanke grene *Anton Andersen* (5).

LITTERATUR: (1) 739 2,288; 398 1806,258; 712 33 (også som salat); (2) 739 2,290; (3) 885 5,1928-29, 80; (4) 730d 152; (5) 19b 6.